

SHARQIY QORATERANG KÓLIDAGI OQ AMUR BALIG'INING CTENOFARINGODON IDELLA (VALENCIENNES) MORFOLOGIK VA BIOEKOLOGIK XUSISIYATLARI

Kochanov D. E.¹

Genjebaev M. S..²

Jiyemuratov M.O..³

1. O'zbekiston jismoniy tarbiya va sport universiteti Nukus filiali
2. Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
3. Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Annotatsiya

Ushbu tezista Quyi Amudaryo ta'biyiy suv havzalari ta'rkibiga kiruvchi Sharqiy Qoraterang ko'lidagi o'simlikxo'r baliqlardan keng miqyosta ovlanio'tgan oq amur balig'ining morfologik va bioekologik xu'sisiyatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. Tadqiqot ovlarida oq amurning ha'rxil o'lshamdagi,yo'sh jihatdan farq qiluvchi va'killari o'rganildi.Bunda morfologik belgilari ma'xsus ixtiologik metodologiya a'sosida o'lshandi. Keyin bu belgilar ko'lning ta'biyiy muhiti bilan so'lishtirildi.Ba'rcha tadqiqot na'tijalari jadvallar bilan keltirilgan.

Ka'lit so'zlar. ixtiologik, bioekologiya, shtangenserkul, dorzal,ventral, pektoral, standart uzunlik, samka, samets,

Oq amur-Cyprinidae oilasiga mansub, suv o'simliklari bilan oziqlanuvchi, yirik o'lchamli daryo va ko'llarda yashovchi baliq turidir. O'zbekiston suv havzalarida u sun'iy yo'l bilan introduksiya qilingan bo'lib, biologik meliorator sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada turning morfologik va bioekologik xususiyatlarini o'rganish asosida ularning ekologik tizimdagi roli yoritiladi.Tadqiqotda turning tana uzunligi, tana massasi, suyak tizimi, ichki organlar tuzilishi kabi morfologik ko'rsatkichlari bilan birga, yashash muhiti, ozuqalanish turi, ko'payishi va ekologik moslashuv xususiyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot O'zbekistonning Amudaryo suv havzalaridan biri bo'lgan Qoraterang ko'lida olib borildi. Namuna sifatida 30 ta oq amur baliqlari tanlab olindi. Tana

o'lchamlari, tana massasi, ichki va tashqi morfologik tuzilmalar laboratoriya sharoitida o'lchab, statistik usullar bilan tahlil qilindi.

1-jadval. Oq amurning ba'zi morfologik ko'rsatkichlari (n = 30)

Ko'rsatkichlar	O'rtacha $\pm$ SD	Minimal qiymat	Maksimal qiymat
Umumiy tana uzunligi (sm)	68.4 ± 5.2	60.2	79.1
Tana og'irligi (kg)	5.6 ± 0.7	4.2	6.9
Bosh uzunligi (sm)	16.5 ± 1.1	14.9	18.7
Quyruq uzunligi (sm)	12.3 ± 0.8	10.9	13.5
Tana balandligi (sm)	14.2 ± 0.9	12.7	15.8

Tadqiqot davomida namunalar asosida bir nechta morfometrik ko'rsatkichlar o'rganildi. Quyidagi natijalar kuzatildi:

Umumiy tana uzunligi o'rtacha $68,4 \pm 5,2$ sm bo'lib, eng qisqa tana uzunligi 60,2 sm, eng uzuni esa 79,1 sm ni tashkil etdi. Bu natijalar tadqiqot ob'ekti bo'lgan organizmlar orasida sezilarli morfologik farqlar mavjudligini ko'rsatadi.

Tana og'irligi $5,6 \pm 0,7$ kg atrofida bo'lib, minimal og'irlik 4,2 kg, maksimal esa 6,9 kg ni tashkil etdi. Og'irlikdagi bu farqlar hayvonlarning yoshiga yoki jinsiy dimorfizmga bog'liq bo'lishi mumkin.

Bosh uzunligi o'rtacha $16,5 \pm 1,1$ sm bo'lib, eng qisqa bosh 14,9 sm, eng uzun bosh esa 18,7 sm bo'lgan. Bu ko'rsatkich bosh-skelet morfologiyasidagi individual farqlarni tavsiflaydi.

Quyruq uzunligi $12,3 \pm 0,8$ sm ni tashkil etib, quyruq uzunligi 10,9 sm dan 13,5 sm gacha o'zgaradi. Quyruq uzunligi harakatlanish va muvozanat uchun muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Tana balandligi esa $14,2 \pm 0,9$ sm bo'lib, minimal qiymat 12,7 sm va maksimal qiymat 15,8 sm sifatida qayd etilgan. Bu ko'rsatkich organizmlarning umumiy tana proporsiyalarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oq amurning tanasi uzunchoq, yon tomonidan siqilgan bo'lib, u suzishga moslashgan. Bosh kichik, og'zi terminal joylashgan. Tana silliq, tangachalari katta. Ko'zlari nisbatan kichik va yon tomonda joylashgan.

2-jadval. Oq amurning suzgichlar xususiyatlari

Suzgich turi	Soni (oʻrtacha)	Joylashuvi
Koʻkrak suzgichi	15–17	Pektoral
Qorin suzgichi	8–10	Ventral
Anal suzgichi	8–10	Anus sohasida
Orqa suzgich	9–11	Dorsal
Quyruq suzgichi	19–20	Kaudal, yoriqsimon

Jadvalda oq amur baliqlarining asosiy suzgich turlari, ularning oʻrtacha soni va tana boʻylab joylashuvi koʻrsatilgan. Koʻkrak suzgichlari (15–17 dona) pektoral sohada joylashib, baliqning oldinga harakatlanishi va harakatni boshqarishda ishtirok etadi. Qorin suzgichlari (8–10 dona) ventral sohada boʻlib, suzish vaqtida barqarorlikni taʼminlaydi. Anal suzgichi (8–10 dona) esa anus yaqinida joylashgan boʻlib, suzishdagi muvozanat va yoʻnalishni saqlashda yordam beradi. Orqa suzgichi (9–11 dona) dorsal (orqa) qismda joylashib, tananing tik holatda qolishini taʼminlaydi. Quyruq suzgichi esa 19–20 dona suzgich elementlaridan iborat boʻlib, kaudal (quyruq) sohada yoriqsimon shaklda joylashadi va baliqning asosiy harakat kuchini taʼminlovchi suzgich hisoblanadi.

Bu morfologik koʻrsatkichlar baliqning suzish xususiyatlarini oʻrganishda va turning identifikatsiyasi jarayonida muhim rol oʻynaydi.

Oq amur toza, oqimliligi past boʻlgan suvlarni afzal koʻradi. U daslab Oʻzbekistonning daryo va suv omborlariga sunʼiy ravishda kiritilgan boʻlib, ayniqsa, suv oʻsimliklari koʻp joylarda muvaffaqiyatli yashab kelmoqda. Oq amur asosan suv oʻsimliklari bilan oziqlanadi, jumladan qamish, qoʻgʻa, rdest singari suv oʻtari asoʻsiy oziqlik taʼrkibiga kiradi. Oq amur oʻzini faqat oqim boʻlgan daryolarda tabiiy yoʻl bilan koʻpaytiradi. Tuxumlari planktonik, suzuvchi xildadir. Sunʼiy koʻpaytirishda maxsus inkubatsiya sharoitlari talab etiladi.

3-jadval Oq amurning bioekologik xu'isiatlari

Ko'rsatkich	Ma'lumotlar
Ko'payish joylari	Oq amur balig'i ko'pincha katta daryolar, ko'llar va suv havzalari kabi sokin suv joylarida ko'payadi.
Suv sharoitlari	Suvning kislorod darajasi yuqori bo'lishi, suv harorati 20-24 °C bo'lishi tavsiya etiladi.
Lichinkalarning rivojlanish muddati	Lichinkalar tuxumdan chiqishidan so'ng, 2-3 kun ichida ozuqa qidirish va rivojlanish boshlanadi.
Samets va samka balig'ining farqi	Sametslari ko'pincha kichikroq va urug'li to'q qizil yoki jigarrang rangga ega, samkalariniki esa katta va yirikroq bo'ladi.
Ko'payishi	Iqlim sharoitiga qarab, ko'payish davri va tuxum qo'yish vaqti o'zgarishi mumkin.
Ozuqa manbalari	Chaboqlar suvo'tlar yoki fitoplankton kabi kichik oziq-ovqat manbalarini qidiradi.
Yovvoyi va madaniy ko'payishi	Oq amur yovvoyi tabiatda oqimda ko'payadi, lekin akvakultura orqali ham ko'paytiriladi.
Tuxum qo'yishi	Oddiy shartlarda, oyda bir xil paytda tuxum qo'yishlar amalga oshadi, lekin harorat va boshqa sharoitlar orasida farqlar mavjud.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oq amur O'zbekiston suv havzalariga moslashgan va ekologik tizimda o'z o'rniga ega. Uning asosiy ekologik roli-suv o'simliklarining ortiqcha o'sishini nazorat qilishdir. Morfologik moslashuvlar (uzun tanasi, silliq tuzilishi, o'simliklarni maydalovchi tishlar) uni ushbu rolni bajarishga imkon beradi.

Oq amur-ekologik muvozanatni saqlovchi va suv omborlarida biologik melioratsiya vazifasini bajaruvchi baliq turidir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu turning morfologik va bioekologik xususiyatlari uni ommaviy sun'iy ko'paytirish va xo'jaliklarda yetishtirish uchun muhim hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. M. Jumanov, G. Asenov, Z. Bekbergenova, D. Kochanov Qaraqalpaqstannıń haywanat dúnyası. 2020. 615 b.
2. Камиллов Г.К. Рыбы водохранилищ Узбекистана. - Ташкент: Фан УзССР, 1973. - 233 с.
3. Kochanov D.E Qabilbekova A., Shamedov G. Jasaw ortaligına baylanıslı aq amur baliginiń morfologiyalıq ózgesheligi // Túslik aral jaǵalawlarında tábiyiy resurslardan aqılǵa muwapiq paydalanıw: IV Respublikalıq ilimiy teoriyalıq materiyyallari. – Nokis: 2015. - B. 120-122.
4. Никольский Г.В. Рыбы бассейна Амура. Москва, Издательство АН СССР, 1956, 551 с
5. Мирабдуллаев И.М., Мирзаев У.Т., Кузметов А.Р., Кимсанов З.О. Ўзбекистон ва қўшни худудлар балиқлари аниқлагичи. -Ташкент, 2011.-107 б.
6. Никольский Г.В. Рыбы Аральского моря. – М.: 1940. - 215 с.
7. Нуриев Х. Акклиматизированные рыбы водоемов бассейна реки Заравшан. – Ташкент: Фан, 1985. - 101 с.
8. Правдин И.Ф. Руководство по изучению рыб. - М.:Пищевая промышленность, 1966. – 267 с.